

Kvinnans underliv i rampljuset

Hon står ensam på scenen. Orden är hennes egna, men smärtan hon beskriver delas av tusentals kvinnor. I föreställningen *När blir du frisk?* gestaltas en ung kvinnas erfarenheter av att leva med vulvodyni, en kronisk smärta i underlivet, men när rampljuset slocknar fortsätter kvinnokroppen att kämpa för att bli hörd bortom scenens ljus.

– Det borde ligga i allas intresse att sex inte ska göra ont, säger Mimmi Anderson, manusförfattare från teaterkollektivet Plan A, som i november intar Malmös teaterscen.

Molly Larsson Andrén spelar huvudrollen Liv i den tragikomiska föreställningen. Bild: Nike Bolmgren.

Året är 2022. Det är en kylig hösteftermiddag i Stockholm när en ung kvinna möter sin nya kurator på en ungdomsmottagning. Det är hennes första samtal sedan hon blev tilldelad behandling för vulvodyni.

– Hur känns det nu efter att du har fått diagnosen? frågar kuratorn med huvudet lätt på sned.

Med en röst fylld av lättnad svarar hon att det känns skönt. Hon har haft ont länge och trott att allt bara suttit i huvudet. Nu vet hon att det faktiskt är något man kan få hjälp för.

– Så... kan du förklara vad vulvodyni är? frågar kuratorn, blicken fäst vid pappren i knät, utan att möta ögonkontakt.

Det får henne att stanna upp. Varför ska man förklara en diagnos för någon som redan vet vad det är? Hon letar efter orden.

– Ja... jo, jag hade sex när jag hade en svampinfektion, och det skapade ett trauma i min kropp så nu reagerar nerverna så att det gör ont i stället, svarar hon.

Kuratorn nickar och kontrar snabbt med en ny fråga:

– Och vad tror du att nerver är?

Nu börjar samtalet kännas mer som ett förhör än ett stödjande möte. Hon svarar men förstår att det inte är svaret som kuratorn är intresserad av.

Sedan kommer kommentaren, rakt och utan eftertanke:

– Det är ju hjärnan som skickar smärtsignalerna. Så det sitter ju ändå i ditt huvud.

Samtalet avslutas kort efter det, ett förtroende är förlorat och den unga kvinnan lämnar rummet med en klump i halsen. Det blir en eftermiddag som lämnar henne förvirrad. Hon ringer sin mamma i tårar. Vad var det egentligen som hände där?

Tre år senare skriver **Mimmi Anderson**, manusförfattare, ner sin upplevelse med en förhoppning om att förstå den bättre. Kanske går det att se båda sidor när det står i text?

Mimmi Anderson, manusförfattare till *När blir du frisk?*, började dokumentera sina erfarenheter av att leva med vulvodyni, en process som så småningom växte fram till ett manus. Bild: Nike Bolmgren.

Det är en kväll på sensommaren och bara ett stenkast från Möllevångstorget ligger Lunds universitets teaterhögskola. Här samlas **Plan A** flera gånger i veckan, mellan jobb och studier, för att repetera inför premiären av föreställningen *När blir du frisk?* i november.

Allt började med ett försök att förstå vad som egentligen hände på ungdomsmottagningen i Stockholm och nu intar berättelsen snart Malmös teaterscen.

– Om 1 av 10 kvinnor har vulvodyni så är det ju en av tio kvinnor i publiken. Det är därför det känns viktigt, säger Mimmi Anderson.

Liv (Molly Larsson Andrén) störs av hennes pojkvän (Rasmus Frick) när hon försöker göra avslappningsövningar för att behandla hennes vulvodyni. Bild: Nike Bolmgren.

Föreställningen kretsar kring **Liv**, en ung kvinna med vulvodyni, och vi får följa hennes krokiga väg genom en vardag präglad av en diagnos som är dold för alla utom henne.

Bakom stängda dörrar, i en klassisk ”black box” – ett flexibelt scenrum, oftast svartmålat och utan möblemang – inleds en ny scen.

– Jag är tydligen en helt neurotisk person som inte klarar av att någon tar i mig, säger Liv, som spelas av Molly Larsson Andrén, med en frustration som fyller rummet.

Det är en replik som Mimmi Anderson själv vill lyfta fram.

– Det var stunder när jag kände mig ensamast i världen, att jag är konstig och behöver stå till svars, både för vänner och i sjukvården. Till slut känner man sig helt galen, berättar manusförfattaren.

Det kan upplevas självklart att lyfta en verklighet som för många är främmande. Genom alla tider har vi delat erfarenheter med varandra för att känna likhet och gemenskap. Men Mimmi Anderson beskriver en tanke större än så. Det handlar också om att bryta normer kring sex och den eviga instinkten att vara till lags.

Efter oräkneliga besök hos gynekologen (Helin Ertik) växer en frustration hos Liv (Molly Larsson Andrén).
Bild: Nike Bolmgren.

I hennes berättelse öppnas en lucka i tiden.

Kvinnokroppen har i århundraden varit föremål för debatt. Den har representerat allt från trygghet och moderskap till moral och renhet. Men den upphöjda betydelsen har inte alltid återspeglats i vården.

Under lång tid präglades medicinsk kunskap av patriarkala strukturer. Kvinnokroppen beskrevs ofta som gåtfull och avvikande, vilket bidrog till att kvinnosjukdomar förblev underprioriterade, och vården styrdes mer av samhälleliga normer än av kvinnors egna behov.

Renita Sörensdotter, forskare vid Nationellt centrum för kvinnofrid, menar att gamla föreställningar fortfarande påverkar hur kvinnor bemöts.

– Man ser hela tiden kvinnokroppen som ett problem och ställer den i relation till manskroppen som alltid anses vara hälsosam. De här dikotomierna lever kvar, säger hon och påminner om begrepp som ”sveda-, värk- och brännkärring” i gamla vårdjournaler.

Renita Sörensdotter beskriver kvinnokroppen som en arena för politik. Bild: Elvira Pihl/NCK.

Renita Sörensdotter förklarar hur gamla idéer fortsätter att puttra runt i våra sinnen och i kulturen. Ett exempel är att man ser könet som själens spegel. Om det gör ont ligger orsaken snarare i kvinnans inre liv än i kroppen själv. Det var sådana fynd som motiverade henne att forska vidare kring ämnet.

– Kvinnor behandlas fortfarande som andra könet i vad som ses som viktigt och vad som ses som riktiga smärtor. Var man än tittar får män bättre vård. Jag tycker att det är en jämställdhetsfråga i allra högsta grad, konstaterar hon.

När Renita Sörensdotter undersöker dagens förhållanden mellan män och kvinnor förvånas hon över hur mycket som lever kvar.

– Kvinnokroppen är som ett slagfält där bristen på behandling för smärta i underlivet är en del av ett större problem, säger hon med en påtaglig frustration.

Forskarens berättande bär tydliga spår av inspiration från Simone de Beauvoir, författare och feministisk ikon. Beauvoirs klassiska verk *Det andra könet* är än i dag en hörnsten inom feministisk teori och fortsätter att prägla samtalet om kön och makt.

– Jag är en kvinna i första hand och en människa i andra hand, svarar Renita Sörensdotter vid frågan om varför kvinnor inte alltid får den vård de behöver.

Hennes kraftfulla avslut för tankarna till Beauvoirs egen kompromisslösa skärpa.

Liv (Molly Larsson Andrén) och hennes pojkvän (Aron Sandén) försöker navigera sin relation som sätts på spel. Bild: Nike Bolmgren.

I dag lyfts dolda kvinnosjukdomar allt oftare i samhället och kampen för jämställdhet tar nya former när kunskap och erfarenheter sprids snabbare.

Samtidigt berättar Mimmi Anderson att teatergruppen har mötts av flera män som inte förstår syftet med deras föreställning. Det har skapat en ännu starkare drivkraft.

– Att vulvodyn i skulle vara en kvinnofråga känns så smalt. Det borde ligga i allas intresse att sex inte ska göra ont, menar hon.

Under repetitionen fylls rummet av en grupp som bär sina känslor högt. De skrattar öppet när replikerna landar rätt. Regissörerna August Andersson och Nina Sjödahl bekräftar med ett leende varje gång de på scenen fattar beslut som skapar just den känsla de söker.

Molly Larsson Andrén spelar Liv i föreställningen. Hon hade själv dålig koll på vulvodyn i och många andra sjukdomar som kan drabba kvinnor.

– Att jobba med den här föreställningen har öppnat upp för så många diskussioner. Bara att bli medveten om kvinnors hälsa är en del av den feministiska kampen, säger hon.

När skådespelaren och manusförfattaren pratar är det tydligt att deras vänskap betyder mycket. Det är inte bara något som gestaltas på scen, det är också en verklighet där kvinnor stöttar varandra i en ofta tyst kamp.

– Jag tycker om de scenerna där Liv pratar med sin kompis. Jag tror att jag kan känna igen mig i det, just att finnas där för varandra fast man upplever helt olika saker, berättar Molly Larsson Andrén medan Mimmi Anderson ser på henne instämmande.

Kvällen fortgår, och med varje skratt, varje idé, lyfter taket högre och högre. Ingen åsikt är för stor, inget förslag för rakt. Allt får plats, allt är välkommet – för att tillsammans forma berättelsen till precis det den ska bli.

Molly Larsson Andrén ser föreställningen som en del av den feministiska kampen. Bild: Nike Bolmgren.

Ett par mil bort, uppe i Kvinnokliniken på Skånes universitetssjukhus i Lund, lyfter mödrahälsovårdsöverläkare Helena Strevens blicken mot ett större sammanhang. På sitt kontor, omgiven av medicinska faktaböcker, reflekterar hon över hur förmågan att skapa goda relationer formas tidigt:

– I Danmark har man infört empatiövningar i skolan redan i låg ålder. Det är kanske inte en dum idé. Om man vill att relationer, även de sexuella, ska fungera, måste man börja med att lära sig respekt och förståelse från början, förklarar hon.

Helena Strevens beskriver sexualundervisningen i skolan som avgörande, inte bara för att ge kunskap om sex, utan också för att lära ungdomar om relationer i alla dess former. Bild: Kennet Ruona.

Men medan behovet av kunskap växer går politiken i motsatt riktning. Regeringen vill flytta sexualundervisningen från läroplanen till kursplanen och sprida ut den på flera ämnen. Kritiker varnar för att ansvaret riskerar att urvattnas och att unga får ännu mindre undervisning om kroppen och sexualitet.

– När jag i stället hade velat se att den utvecklas och byggs ut med mer så ska de strama åt och lägga ner. Det känns farligt och kontraproduktivt, säger Mimmi Anderson.

Helena Strevens håller med:

– Kunskap om kvinnokroppen är avgörande, inte bara för kvinnans hälsa utan också för jämställdhet, menar mödrahälsovårdsöverläkaren.

Hon berättar att forskningen visserligen har tagit stora kliv framåt, ett exempel är de nationella riktlinjerna för behandling av vulvodyni som kom 2022. Det är en milstolpe som både höjer vårdens kvalitet och markerar att kvinnors hälsa ska prioriteras.

– Då blir det en helt annan dignitet. Man kan ställa verksamheterna till svars, följa upp att riktlinjerna följs och samla in statistik, säger Helena Strevens.

Men det är fortfarande en lång väg kvar att gå. Helena Strevens beskriver hur en försvagad sexualundervisning skulle ställa till problem på flera nivåer. Det skulle också leda till högre krav på undervisande moment inom vården, vilket det inte alltid finns utrymme för.

– Vi måste värna om sexualundervisningen. Det är ett ständigt hot att tro att vi kan ta den given, säger Helena Strevens.

Genom föreställningen får vi följa Liv genom de absurda och smärtsamt komiska möten som hennes vulvodyni för med sig. Bild: Nike Bolmgren.

Tre år efter kuratorsamtalet i Stockholm stiger Mimmi Anderson in på Skånes universitetssjukhus i Malmö. Redan från början märker hon en annan ton. Läkaren följer henne genom korridorerna, pekar ut rum för avslappning, bäckenbottenövningar och olika typer av behandlingssamtal.

– Det är skönt när det känns som att man tas på allvar och att det finns en plan, berättar hon.

Diagnosen vulvodyni blev en lättnad men vägen dit var kantad av ifrågasättanden. Det sker ett skifte medan hon berättar för i kunskapen finns det en kraft. Det är inte längre en situation som har kontroll över henne utan något hon berättar om själv och genom teatern.

Men trots att pjäsen skildrar smärta är det ingen dyster berättelse. I scenlokalen fortsätter Plan A med att vrida och vända på hur scener kan bli roligare.

– Det ska inte vara en sorglig pjäs om en tjej som lider, utan en som smyginformerar och får publiken att skratta och tänka, säger Mimmi Anderson.

Det finns en liknelse i hennes egen berättelse. Att leva med vulvodyni är svårt men hennes vardag fortsätter som vanligt. Det blir tydligt att den delen också är viktig. Syftet är inte att tycka synd utan att förstå.

– De i publiken som kan känna igen sig ska inte känna sig utpekade utan med humor blir det lättare att ta in information och inte göra det så himla allvarligt, berättar hon.

Illustration: Nike Bolmgren.

Fakta:

Vad är vulvodyni?

Det finns två olika typer av vulvodyni: provocerad och generell. Provocerad vulvodyni är smärta vid beröring eller tryck i vulvan. Generell vulvodyni är en mer ovanlig form med konstant smärta i hela vulvaområdet utan tydlig koppling till beröring.

Provocerad vulvodyni innebär att nerverna runt öppningen till slidan har blivit överkänsliga. Många får intensiv smärta vid vaginalt sex, och ofta påverkas också vardagsaktiviteter och det allmänna välbefinnandet.

Hur vanligt är vulvodyni?

Det är svårt att fastställa exakt hur många som har vulvodyni eftersom det är ett stort mörkertal. Enligt en nationell enkät från 2003 är det drygt **9% av alla kvinnor** som rapporterar lång och svår samlagssmärta, vilket kan vara ett tecken på vulvodyni. En uppskattning från Vårdguiden är att **upp till var tionde kvinna mellan 18-25 år** är drabbad av provocerad vulvodyni.

Hur behandlar man vulvodyni?

2022 publicerad Socialstyrelsen nya nationella riktlinjer för hur provocerad vulvodyni bör behandlas. I riktlinjerna fastställs betydelsen av tidig diagnos och behandling. Varje patient ska få tillgång till specialiserad vård i form av multiprofessionella team så att de får hjälp med såväl fysiska som psykiska besvär.

Mer konkret så varierar behandling mycket från person till person. Smärtan kan påverkas av olika saker och man kan få hjälp av såväl läkare, barnmorskor, fysioterapeuter och samtalsbehandlare.

Källor: 1177, Socialstyrelsen & Vårdguiden.